

پرفسور عبدالغنی میرزایف
از تاجیکستان

مذاکرات اصحاب و ادبیات عصر صفویه (۲)

محرر این حروف هنوز در ماوراءالنهر پسندیدگی افعال و سنجیدگی احوالش را شنوده بود . بمجرد دخول به سفاهان بسبب وصول از محل بود، از مومئی الیه سراغ گرفته شد . این تجسس را بعینه بسمعش مخلصان او مع این اشعار که بتازه از عالم غیب رویداده بود ، خبری رسانیده اند که شخصی از توران آمده و آرزوی صحبت دارد . اشعار مذکور این است :

چون گل از عکس رخت گردیده گلگون آینه

بی تو میترسم شود سرشار از خون آینه

از رخت شد خانه ما آن قدر لبریز نور

کز سفا گردید تا دیوار بیرون آینه

می شود هر گه بان لیلی شمایل رو برو

می طبد بر خود چو برگ بید مجنون آینه ...

او با یکی از پیشخدمتان خود رقعهایکه سواد آن اینست روانه کرده

تکلیف ملاقات نمود :

«دوست روحانی و محرم جانی خوش آمدند و صفا آوردند و ولایت مارا

از قدم سعادت لزوم رشک روضه ارم ساختند، شهر و ملک ما را قبول دارند،

پای انداز از سخنان آن نمک پرورده کارخانه معنی خاطر را سوری حاصل شد و آنچنان

تشنه زلال خیال آن بحر مواج معانی گردید که جز بسعادت ملاقات تسکین پذیر نیست . امید که این تشنه عین الحیات صحبت را از آب حیات ملاقات سیراب سازند .

چند نوبت بقوش (منزل) خود که در نصر آباد است همراه موزونان برد و انواع و اصناف تکلیف را کرد . بفرموده او شعرای دیگر بدستور صحبت ها بروی مخترع این سواد آراستند .

قریب به هفت ماه و بیشتر که در دارالسلطنه مذکور مانده شد ، همراه حاجی فریدون بیگ سابق و میرزا مسعود اولد زمانای زرکش و شاه شوکت اکثر بخدمت او رسیده میشد .

جناب میرازی مذکور تذکرة الشعرايى نوشته مشتمل بر چند فرقه ... و من بقدر استعداد حسبا و نسبتا آنچه از احوال شعرای ماوراء النهر میدانستم مذکور کردم ، یقین کرده نوشت . دیوان تمام خود را مومی الیه بمن داده بود ، در رجعت بسوی وطن مألوف در لب دریای آمویه در آب رفت ... دوری از ملازمت مومی الیه درین تاریخ که هزار و صد است ده سال گذشته است ، در هزار و نود بود که سر بدار السلطنه مذکور کرده شده بود .^۱

میرزا طاهر نصر آبادی ملاقات خود را با ملیحا نیز در تذکرة خود یاد آوری کرده است . او مینویسد : «مولانا بدیع سمرقندی ملیح تخلص ولد محمد شریف ... بانفاق ... خواجه نیازا بلچی باصفهان آمده مکرر در مسجد لنبان با ایشان صحبت رویداد» .^۲

ملیحای سمرقندی در سال ۱۰۹۱ هجری (۱۶۸۰ میلادی) بساهیئت سفارت به بخارا برمیگردد و دو سال دیگر شهرهای ماوراء النهر را سیاحت نموده با شعرای این سرزمین نیز مصاحب میشود . پس بوطن مألوف خود شهر سمرقند برگشته ، در سال ۱۰۹۴ هجری (۱۶۸۲ میلادی) بتألیف تذکرة خود «مذاکر الاصحاب» شروع مینماید و قسمت اساسی آن را در

۱ . مذاکر الاصحاب ، نسخه ذکر شده ، ورق ۱۴۹ - ۱۵۱

۲ . تذکرة الشعرايى نصر آبادی ، به تصحیح وحید دستگردی ، تهران .

۱۱۰۲ هـ. (۱۶۹۰ میلادی) بیابان میرسانند. همچنین در ضمن تألیف تذکره مدت هفت سال بتحصیل علوم عربیه مشغول گردیده فقه، تفسیر و حدیث می‌آموزد.

بعد از پایان یافتن تحصیلات رسمی ملیحاً، او را بدستور پدرش بوظیفه قاضی شهر سمرقند تعیین مینمایند و در عین حال او عهده دار وظیفه مدرسی مدرسه شیبک خان میگردد.

ملیحادر سال ۱۱۰۳ هـ. (۱۶۹۲ م.) به نگارش بخشی دوم تذکره خود که آنرا «ملحقات» نامیده است شروع مینماید و این قسمت تذکره را در مدت یکسال خاتمه میدهد. نظر با خباریکه در بعضی از نسخه‌های موجوده مذاکر الاصحاب راجع بسال وفات چند تن از شعرا موجود است، معلوم میگردد که مؤلف تا سال ۱۱۱۱ هـ. (۱۷۰۰) تذکره را از پیش نظر خود دور نداشته و کم‌وبیش در تکمیل آن مشغول بوده است. بعد از این تاریخ در باره جریان زندگی ملیحاهیچگونه مدرکی در دست نیست. احتمال آن‌میرود که او کمی پس از همین تاریخ شاید وفات کرده باشد.

۱۳۱۷ س ۴۴۴

تذکره الاصحاب بطوریکه دیده میشود از دو قسم عبارت است: قسمت اساسی و ملحقات. قسمت اساسی آن شرح حال و نمونه اشعار یکصد و شصت نفر شاعر و قسمت دوم سی و هفت نفر شاعر را در بر میگیرد. در قسمت اول شرح حال و نمونه اشعار ۵۶ نفر از شعرای عصر صفویه ایران آورده میشود که مؤلف با آنها در مدت مسافرت خود تماس و صاحب‌دیده داشته است. تخلص و اسامی این شعرا بطریق زیر است:

۱. آدم - درویش مشهدی، ۲. انسان - میرزا مقیم مشهدی، ۳.
- امین - محمد امین بیگ نیشاپوری، ۴. آگهی - محمد مهدی کاشانی، ۵.
- آلنور فاضلای کاشانی، ۶. بدیع میرزا بدیع کنابداری سبزواری، ۷. باقی - محمد باقی کاشانی، ۸. بهجت - محمد سمیع عراقی، ۹. تابعای قمی، ۱۰. حیات.
- میرزا بدیع ابن میرزا طاهر نصرآبادی، ۱۱. خازن عراقی، ۱۲. خادم
- سطلای، ۱۳. راقم - محمد رفیع مشهدی، ۱۴. رفعت محمد رفیع نیشاپوری،
۱۵. زال خان ثانی، ۱۶. پروانه - محمد زمان امفهبانی، ۱۷. سابق - حاجی

فریدون بیگ اصفهانی ، ۱۸ . سیاح سبزواری ، ۱۹ . سعیدا - میرزا سعید منشی کاشانی ، ۲۰ . شاه شوکت بخارائی ، ۲۱ . صامت - حاجی صادق اصفهانی ، ۲۲ . صاحب - آخوند مسیحای کاشانی ، ۲۳ . صفای کفشگر کاشانی ۲۴ علی الرضوان خراسانی ، ۲۵ . طاهر - میرزا طاهر نصرآبادی ، ۲۶ . عاشق - آقا منصور سمنانی ، ۲۷ . عاطف اصفهانی ، . فاضلای کاشانی ، ۲۹ . فائض - محمد کلیم کاشانی ، ۳۰ . فائزه بیدگلی ، ۳۱ . فضلی - محمد افضل سمنانی ، ۳۲ . قاسم مشهدی ، ۳۳ . قصاب - سعیدای کاشانی ، ۳۴ . کاظم محمد کاشانی ، ۳۵ . کریم - حاجی عبدالکریم نیشا پوری ، ۳۰ . کاظم عرب سبزواری ، ۳۷ . لطیف - آقا محمد تقی بسطامی ، ۳۸ . مسعود ولد زمانای زرکش اصفهانی ، ۳۹ . متین اصفهانی ۴۰ . مومنا - مولا نامؤمن سبزواری ، ۴۱ . منیب - محمد اکبر سبزواری ، ۴۲ . مشتاق - محمد نصیر کاشانی ، ۴۳ . مهدی اصفهانی ، ۴۴ . میر نجات سبزواری ، ۴۹ . نقاش - طاهرای کاشانی ، ۴۶ . نجیبای کاشانی ، ۴۷ . نصیر کاشانی ، ۴۸ . نامی - نورس دماوندی سمنانی ، ۴۹ . وحید - میرزا طاهر واقعه نویس اصفهانی ، ۵۰ . وحشت - سید وحشت طباطبائی ، ۵۱ . وحدت - آقا عبدالله اصفهانی ، ۵۴ . واصلای گیلانی ۵۳ . واقف اصفهانی ، ۵۴ . هادی - محمد هادی کاشانی ، ۵۵ . هستی - محمد جان داغستانی ، ۵۶ . هادی - محمد سعید قمی .

از این شعرا که اکثراً صاحب دیوان بوده اند ، در تذکرة الشعرا میرزا طاهر نصرآبادی که معتبر ترین منبع ادبیات عصر صفویه بوده قریب هزار شاعر این دوره را در بر گرفته است ، ما با نام یکمده کمی یعنی رویهم رفته ۹ نفر شاعر برمیخوریم . در تذکرة الشعرا محمد علی حزین اصفهانی (متولد بسال ۱۱۰۳ هـ .) که تقریباً هشتاد سال بعد از تذکرة الشعرا نصر آبادی یعنی در ۱۱۶۵ هـ . (۱۷۵۲ م .) تألیف گردیده است ، فقط هفت نفر نام برده شده اند .

۱ - تذکرة نصرآبادی ، نشر ذکر شده ص ۱۱۵ ، ۱۷۵ ، ۳۴۵ ، ۳۷۰ ، ۳۷۱

۴۲۴ ، ۳۷۴ ، ۳۷۲

۲ - تذکرة حزین - با مقدمه محمد باقر الفت اصفهان سال ۱۳۳۴ ص ۴۳

۱۰۶ ، ۹۷ ، ۸۸ ، ۸۲ ، ۶۶ ، ۶۲